

PLEIDOOI VOOR EEN BEHOUDSGEZINDE ETHIEK

Drie vormen van weten van Herman De Dijn

De afgelopen eeuw is door de exponentiële groei van wetenschap en techniek het besef ontstaan dat er een afgrondelijke kloof is tussen het technische en ethische kunnen van de mens. Zijn wij, mensen, verouderd, zoals filosoof Günther Anders (1902-1992) het ongeveer zestig jaar geleden uitdrukte? Moeten wij die kloof dichten en zo ja, hoe? Herman De Dijn, die zich de voorbije jaren geprofileerd heeft als een criticus van de techno-wetenschappelijke evolutie en als pleitbezorger van een conservatieve ethiek, gaat in zijn jongste boek *Drie vormen van weten* de confrontatie met die vragen aan.

Om te beginnen zet De Dijn uiteen dat de ontwikkeling van wetenschappelijke theorieën in de moderne tijd bijgedragen heeft tot de ontmanteling van de metafysische stelling dat het goede en het ware verwisselbaar zijn. De wetenschappelijke visie onttoert de natuur: die wordt nu voorgesteld als een reusachtige machine die zonder doelgerichtheid bestuurd wordt door de ijzeren wetten van oorzaak en gevolg. De natuurlijke orde heeft niets meer te maken met de bedoelingen van een maker, en evenmin met goed en kwaad. Als onderdeel van de natuur is ook de mens, en zeker het menselijk lichaam, het resultaat van mechanische processen: het hart blijkt niet meer dan een pomp te zijn.

Door het wegvallen van deze ethiek die door een natuurlijke orde wordt gedragen, wordt de noodzaak gevoeld om, naar analogie met de wetenschappen, een ethiek te construeren die op rationele handelingsprincipes gebaseerd is. Hier komt De Dijn tussen. Volgens hem berust de poging om de ethiek van een rationeel fundament te voorzien op een misvatting. Ethiek ontspringt aan een niet te begronden context van symbolische betekenissen en is geworteld in een concrete leefwereld van existentiële ervaringen. De rationele, principalistische ethiek doet die ervaringen af als vooroordelen en toont zo volgens De Dijn een ontzettend onbegrip ten aanzien van wat in ethiek werkelijk op het spel staat. In feite reduceert de rationele ethiek complexe ervaringen tot objectief behandelbare en oplosbare proble-

De Dijn revolteert bij het voornemen om de ethiek helemaal uit de taboesfeer te halen, maar hoe beslis je of iets al dan niet terecht taboe is?

men door abstracte ideeën los te laten op de existentiële belevenis- en betekeniswereld: ze reduceert bijvoorbeeld menselijke waardigheid tot autonomie en beschikkingsrecht, en respect voor de persoon tot pijn vermijden en schade voorkomen.

De Dijn revolteert bij het voornemen om de ethiek helemaal uit de taboesfeer te halen en citeert instemmend de Poolse filosoof Leszek Kołakowski (1927-2009), die het verdwijnen van taboes beschouwt als het gevaarlijkste element van de moderniteit. Hij oppert de vraag: als twee *consenting adults* beslissen om incest te plegen, is er dan echt niets aan de hand?

De Dijn overtuigt wanneer hij waarschuwt voor de gevaren van activisme. Hij herinnert er ons aan dat de prometheïsche wil tot beheersing, die de technologische evolutie drijft, de mens opzadelt met een ondraaglijke verantwoordelijkheid. Hij zoekt naar een ethische houding die met een zekere schroom de gave van het leven ontvangt. Zijn wij alleen nog in staat om de zogenaamde gebreken van het leven weg te werken, of is het ons nog gegund om de heiligheid van het leven te hoeden? Is ons lichaam een *asset* dat wij als *self-managing* subjecten inzetten om het succes dat we nastreven, te bereiken? Heeft het dode

lichaam iets onaantastbaars of is het niet meer dan een reservoir van vervangstukken voor orgaandonatie? De Dijn beklemtoont bovendien dat het in ethische handelingen niet om succes gaat, maar om betekenis. De hedendaagse obsessie met nut dreigt dat te miskennen: we verkeren vandaag in de waan dat we de waarde van iets aantonen wanneer we het nut ervan prijzen, en vergeten dat het nuttige nooit waardevol is op zich, maar enkel in verwijzing naar iets anders. Ethische handelingen daarentegen hebben waarde op zich: een vriendschap bijvoorbeeld heeft niet een kwaliteitsvol leven als extern doel, maar is een doel op zich. Ten slotte toont De Dijn haarscherp aan hoe de rationele ethiek met de klemtoon op autonomie naadloos aansluit bij het huidige neoliberale kapitalisme dat de vermarkting van het menselijk lichaam (van bijvoorbeeld eicellen) te gelde maakt en op de carrièrezucht van wetenschappers inspeelt.

De Dijn verdedigt zijn standpunt met brio, maar schept over twee vragen geen duidelijkheid. De eerste vraag heeft betrekking op de verdediging van taboes. Stel dat we het met De Dijn eens zijn dat taboes ethische barrières opwerpen die we dienen te respecteren en dat de systematische negatie van taboes ons, mensen, niet bevrijdt, maar in monsters verandert. Dan nog kunnen we niet om de vaststelling heen dat we er goed aan gedaan hebben om bepaalde activiteiten uit de taboesfeer te halen. Enkele decennia geleden heeft een klein aantal westerse landen dat gedaan met homoseksualiteit. Vanuit ethisch standpunt is dit toch een goede zaak? Als dat het geval is, waar komt dat oordeelsvermogen dan vandaan? En andersom: wordt het niet tijd dat we de behandeling van zoogdieren herzien en dat we bijvoorbeeld het eten van vlees taboeïseren? Hoe wordt beslist dat iets terecht in de taboesfeer hoort?

De tweede vraag betreft de hoedanigheid van weten die De Dijn aan ethiek toekent. Volgens hem is ethiek een “vorm van weten”, zoals ook wetenschap dat is. Toch omschrijft hij ze als “radicaal verschillende vormen van kennen” die betrek-

king hebben op “incommensurabele domeinen”. De objectieve, koele blik van de wetenschappen staat tegenover de betrokken blik van de ethiek; de universele waarheid die de wetenschappen betrachten, tegenover waarden die “particulier en contingent” zijn.

Maar als beide zo erg van elkaar verschillen, waarom worden ze dan allebei een “vorm van weten” genoemd? En waarom zou je ethiek een vorm van weten noemen, als je tegelijk van oordeel bent dat die zich aan een rationele begroning onttrekt? Is ethiek wel een vorm van weten, als ethiek, zoals De Dijn zelf aangeeft, zich inlaat met betekenissen en zich niet tot de descriptie beperkt, maar vooral de evaluatie beoefent? Waarom zou je ethiek dan niet definiëren als een *vorm van denken* die de zin van menselijke handelingen bevraagt en zich toelegt op een gevoeligheid voor het mysterie van het leven?

DIRK DE SCHUTTER

HERMAN DE DIJN, *Drie vormen van weten. Over ethiek, wetenschap en moraalfilosofie*, Polis, Antwerpen, 2017, 199 p.